

УДК 338.1:439

А. В. Андрейченко,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та управління
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бульвар 24/26, м. Одеса, 65058, Україна
e-mail: avanzando@ukr.net

Д. В. Завертаний,

аспірант кафедри економіки та управління
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бульвар 24/26, м. Одеса, 65058, Україна
e-mail: denis.zavertany@gmail.com

СПЕЦИФІКА ДОСЛІДЖЕННЯ КОН'ЮНКТУРИ ТА ОСОБОЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ АПК УКРАЇНИ

У статті досліджено сучасний стан, особливості та тенденції розвитку кон'юнктури АПК України. Проведено порівняльний аналіз рівня рентабельності галузей АПК у 2014 та 2015 рр. Проаналізовано перспективи розвитку ринку та кон'юнктури АПК України.

Ключові слова: аграрний ринок, кон'юнктура, рентабельність АПК.

У сучасних умовах роль і значення дослідження процесів, що відбуваються на ринку агропромислового комплексу України зростає. Аналіз тенденцій розвитку цього ринку, чинників впливу, причинно-наслідкових зв'язків і наслідків змін, що відбуваються, дає підстави сформувати чітке уявлення щодо його кон'юнктури, а також визначити пріоритетні стратегічні напрями подальшого розвитку.

Провідну роль у комплексних дослідженнях ринку АПК слід відвести детальному аналізу кон'юнктури, що визначає кількісні параметри розвитку й загальну якісну характеристику стану ринку. Сьогодні, категорія «кон'юнктура ринку» немає єдиного однозначного визначення. Представники наукових шкіл висловлюють різні погляди на предмет, методи і цілі кон'юнктурних досліджень.

Питання формування системи оцінки кон'юнктури, її інфраструктурного забезпечення, а також аналіз кон'юнктури АПК освітлювалось у дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців: В. Андрійчука, О. Варченко, М. Губи, А. Діброви, С. Дусановського, В. Карпова, В. Кучеренка, С. Кваші, Ю. Кирилова, М. Корецького, М. Латиніна, Ю. Лопатинського, Ф. Лассаля, Ф. Шульца-Деліча, А. Шеффле, А. Вагнера, В. Зомбарта, В. Репке, С. Первушина, В. Громана, М. Кондратьєва та ін.

Ці наукові дослідження є не тільки фундаментом моніторингу та оцінки функціонування кон'юнктури агропродовольчого ринку, а й роблять істотний внесок у розвиток теоретичних основ та розробку заходів, направлених на реалізацію стратегічних ініціатив з управління кон'юктурою ринку.

Метою статті є дослідження особливостей кон'юнктури та перспектив розвитку ринку АПК України.

Притаманна ринковому господарству багатогранна характеристика мінливих умов, у яких відбувається відтворювальний процес, зумовлює необхідність постійних досліджень цих змін у поточному періоді й оцінки їх у майбутньому. Для проведення аналізу кон'юнктури АПК України, доцільно визначити необхідний понятійний апарат та охарактеризувати специфічні його особливості [3, с. 6].

Ринок та кон'юнктура є базовими економічними категоріями. Однак серед економістів досі не сформувалося єдиного розуміння сутності цих категорій.

В сучасних реаліях ринок повинен бути об'єктом постійного спостереження. Але, самі по собі ринкові дослідження не мають ніякої цінності, якщо вони не пов'язані із прийняттям управлінських рішень. Тому результатом таких досліджень є інформація, яка несе відповідь на питання, що цікавить суб'єктів ринку.

Нині в науковій літературі можна спостерігати безліч трактувань поняття «ринок», котре з розвитком суспільства змінювалося. Наведемо деякі з них:

- ринок – це будь-яка взаємодія, в яку вступають люди для торгівлі один з одним [1, с. 19];
- ринок – це сукупність відносин (актів) купівлі-продажу товарів і послуг; спосіб взаємодії виробників і споживачів, заснований на децентралізованому, безособовому механізмі цінових сигналів. Він є механізмом розподілу товарів і послуг між членами суспільства шляхом добровільного обміну [2, с. 67];
- ринок – це тісний взаємозв'язок і взаємодія багатьох людей, домашніх господарств, підприємств, галузей і видів виробництва, їхні ринкові зв'язки створюють єдине ціле, а тому ринкова економіка належить до типу органічних систем [8, с. 5];
- ринок – це складний механізм руху благ і послуг в формі товарів та грошей в рамках суспільного відтворення на всіх рівнях економічної системи суспільства [7, с. 28].

За ступенем організації ринкової інфраструктури ринки розділяються на організовані й неорганізовані. До організованих ринків варто віднести біржову й банківську системи, товарні ярмарки, систему науково-технічних послуг і т.п. Неорганізовані ринки функціонують в основному за допомогою прямих зв'язків контрагентів ринку [5, с. 71].

Головною особливістю організованих ринків, з погляду вивчення кон'юнктури, є наявність певної інформації про характер попиту та пропозиції. Наприклад, на товарно-сировинних і фондових біржах інформація про складну кон'юнктуру є більше повною, чим про позабіржовий ринок за рахунок сформованої системи обліку біржових угод. Біржі публікують інформацію про торги й дають певний аналіз кон'юнктури на основі індексів.

З іншого боку, повна інформація про напрямок ринкової кон'юнктури дає можливість більше швидкого реагування на її зміни, що, у свою чергу, робить кон'юнктуру більше нестійкою стосовно середніх величин. Разом з тим, біржові коливання мають меншу дисперсію коливань. Неорганізовані ринки в меншому ступені піддаються різким коливанням кон'юнктури, однак розкид показників кон'юнктури більше значний, чим на організованому ринку.

Класифікація ринків залежно від функціонального призначення товарів розглядається взаємозв'язком товарних ринків, ринків факторів виробництва та ринків послуг.

У свою чергу, кон'юнктура як економічне поняття – це процес капіталістичного відтворення в конкретних історичних умовах у всій його сукупності та ринковому прояві. Вона являє собою сформовану на ринку економічну ситуацію, що характеризує співвідношення між попитом і пропозицією, рівень цін, товарні запаси та інші економічні показники [9, с. 10].

Кон'юнктурою ринку можна вважати економічну ситуацію, яка склалася на ринку і характеризується рівнями попиту та пропозиції, ринкової активності, цінами, обсягами продажу [9, с. 12].

Кон'юнктура – це стан певної економічної системи, який формується в кожний конкретний момент часу під дією об'єктивних і суб'єктивних чинників, завдяки яким створюється певна ринкова ситуація [3, с. 11].

Кон'юнктура – це найважливіші ознаки, специфічні риси, показники, які характеризують поточний і перспективний стан розвитку економіки АПК, його окремих галузей або ринку продуктів і послуг. Це поняття охоплює сукупність взаємопов'язаних умов, що визначають (зумовлюють) перехід з одного стану в інший.

З погіршення кон'юнктури у певній галузі АПК посилюються тенденції зміни видів сільськогосподарської діяльності серед фермерів або відтоку їх із галузі. Багато у чому, це викликано й умовами низької рентабельності у сільському господарстві ряду країн. Під економічною кон'юктурою слід розуміти вектор і ступінь зміни сукупності елементів економічних процесів на основі зіставлення змін їхніх окремих елементів у динамічній сукупності [3, с. 11].

Кон'юнктура являє собою сукупність економічних умов, стану речей, збігу обставин, що може впливати на перебіг і результати процесів у галузі, діяльності окремих товарних або регіональних ринках. Фактично, її можна визначити як стан економіки, що характеризується рівнем ділової активності, динамікою виробництва і споживання, рухом цін, процентних ставок, валютного курсу, кредитно-банківської діяльності, підвищення доходів, заробітної плати, дивідендів тощо [3, с. 15].

Основні принципові ознаки кон'юнктури ринку це: варіабельність, циклічність і динамічність. У зв'язку з цим суттєвого значення набуває тривалість періоду, впродовж якого доцільно досліджувати ситуацію на ринку.

Агропромисловий комплекс України належить до базових елементів економічної системи, його стан та ефективний розвиток якого безпосередньо впливає на функціонування всієї національної економіки. В агропромисловому комплексі нині працює майже 28 % усіх зайнятих, і в ньому разом з харчовою промисловістю створюється понад 70% загальнодержавного фонду споживання [11].

Структура АПК України зображена на рис. 1.

Рис. 1. Структура АПК України

Дослідження кон'юнктури агропромислового комплексу України охоплює широке коло найрізноманітніших питань виробничого, комерційного, технічного й економічного характеру, що дає змогу виявити основні напрямки господарського розвитку кожного суб'єкта ринкових відносин і ситуацію, що склалася в певний момент часу в результаті взаємодії різноманітних кон'юктуроутворюючих факторів [6, с. 6].

За 2010-2015 рр. у сільськогосподарському виробництві України значно загострилися кризові явища: знизилися обсяги всієї валової продукції, погіршилося використання природних ресурсів, знизилася родючість ґрунтів, поглибився дисбаланс між галузями рослинництва і тваринництва. Зменшення поголів'я худоби досягло критичної межі при значному зниженні його продуктивності.

Майже у всіх галузях агропромислового комплексу спостерігається поступова деградація, що негативно впливає не тільки на загальний стан господарства країни, а й послаблює торговельні позиції України на світовому ринку (рис. 2, 3).

Серед основних проблем також можна виділити диспаритет закупівельних цін на продукцію сільського господарства, що сформувався під впливом випереджувального зростання цін на матеріально-технічні ресурси та послуги, що споживаються у сільському господарстві, у порівнянні з підвищенням цін на продукцію галузі. Як наслідок, рівень рентабельності підприємств агропромислового комплексу знижується та робить його непривабливим для подальшого комерційного розвитку.

Рис. 2. Структура аграрного ринку України у 2014 р., %
Джерело: розроблено автором на основі [11].

За даними Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», рівень рентабельності у рослинництві у 2015 р. знизився проти минулорічного результату на 1,8 % – до 27,4 %. По зернових вона знизилась до 17,8 % проти 25,7 % у 2014 р. Рентабельність виробництва сої зменшилась майже у 3,5 разів – до 10,0 %, а виробництва овочів відкритого ґрунту – майже вдвічі і становить 9,0 %. Рентабельність цукрових буряків зменшилась до 1,2 % проти 17,9 % у 2014 р. Нерентабельним є виробництво вівса (-0,1 %), ягід (-4,1 %), хмелю (-12,7 %), картоплі (-14,5 %) та сорго (-20,1 %) [12].

Динаміку рівня рентабельності у рослинництві можна побачити на рис. 4.

Рівень рентабельності у тваринництві у 2015 р. зменшився проти минулорічного показника у 1,5 разу і становить 9,0 %. Прибутковим залишилось лише виробництво яєць, рівень рентабельності якого зріс з 58,8 % до 76,5 %. Всі інші види тваринницької продукції збиткові, у тому числі м'ясо свиней (-8,3 %) та молоко (-4,5 %), які у 2014 р. мали рентабельність відповідно 5,6 % та 11,0 % [12].

Динаміку рівня рентабельності у тваринництві можна побачити на рис. 5.

Рис. 3 Структура аграрного ринку України у 2015 р., %
Джерело: розроблено автором на основі [11].

Таким чином, можна дійти висновку, що суттєвий вплив на рівень рентабельності справило зростання собівартості виробництва сільсько-господарської продукції.

Відповідно до прогнозів експертів, посіви зернових у 2016 р. зростуть на 1,77 млн. га, а площі під олійними – на 0,7 млн. га в порівнянні з минулим роком. Проте зростання площ є тільки одним з основних факторів формування врожаю у 2016 р., величина якого буде значною мірою залежати від погодних та економічних умов зими і весни. Беручи до уваги прогнозовані розміри площ і врожайність, оптимістичний прогноз врожаю ярих зернових культур у 2016 р. знаходиться на рівні 35 млн. тонн, а песимістичний – 26,9 млн. тонн. Що стосується олійних культур, то у випадку виправдання оптимістичного прогнозу урожай складе 17 млн. тонн. При цьому навіть у разі виправдання песимістичного прогнозу, розмір врожаю у 2016 р. буде не нижчим, ніж у 2015 р. [13].

Відповідно до Держбюджету на 2016 рік, усього для агропромислового комплексу України виділено 1 488 229,2 тис. грн., що на 52% менше ніж у 2015 році (у 2015 р. – 3 092 540,0 тис. грн.). Таке скорочення відбулося за рахунок суттєвого зменшення обсягів спеціального фонду – на 77%, який наразі становить 459 645,1 тис. грн (у 2015 р. – 1 959 665,6 тис. грн.), та загального фонду – на 9% і становить 1 028 584,1 проти 1 132 874,4 тис. грн. у 2015 році. Таким чином, на стрімкий розвиток агропромислового комплексу у 2016 р. сподіватися не варто [10].

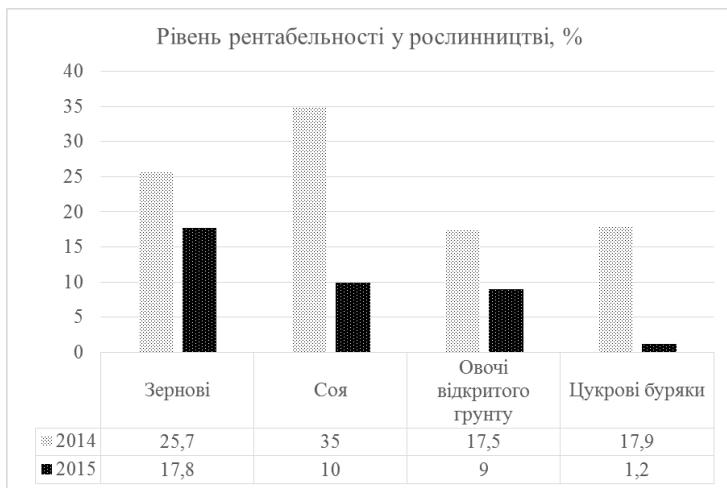

Рис. 4. Рівень рентабельності у рослинництві у 2014-2015 рр.
Джерело: розроблено автором на основі [10, 11, 12].

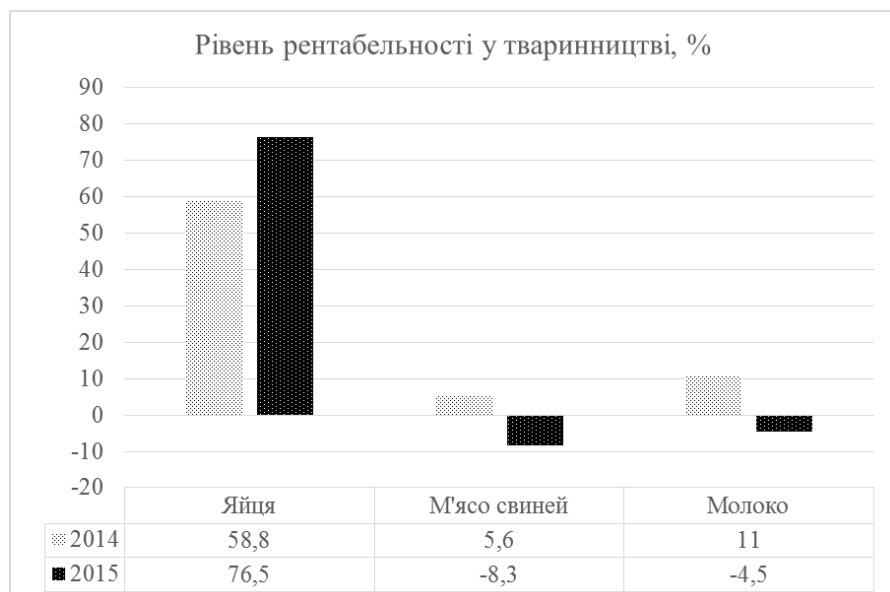

Рис. 5. Рівень рентабельності у тваринництві у 2014-2015 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [10, 11, 12].

Основні зміни видатків на АПК України, що передбачені у Держбюджеті на 2016 р. можна побачити на рис. 6.

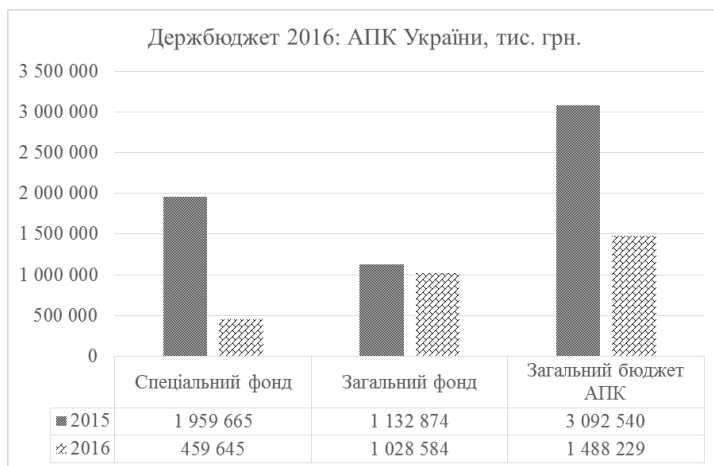

Рис. 6. Видатки на АПК передбачені Держбюджетом у 2015-2016 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [10, 11, 12].

Таким чином, беручи до уваги вищезазначене, ми можемо дійти висновку, що комплексне дослідження АПК України є необхідною передумовою формування стратегії і тактики його розвитку. Для проведення комплексного дослідження аграрного ринку й одержання чіткої інформації найбільш доцільно, базувати дослідження на принципах: цілеспрямованості, комплексності, системності, систематичності, динамічності, врахування галузевої та територіальної специфіки.

Також, ми можемо виділити головні умови формування і забезпечення ефективного функціонування агропромислового комплексу: стан та динаміка кон'юнктури українського ринку сільськогосподарської продукції та продовольства; рівень внутрішньодержавного споживання й ціни на створений продукт; інфраструктурно-обслуговуюча складова та її функціональні можливості й стан; державна регулятивна політика щодо аграрного бізнесу та механізм саморегулювання; регіональні особливості розвитку агробізнесу і сільських територіальних утворень.

Список використаної літератури

1. Долан Э. Дж. Рынок : Микроэкономическая модель / Э. Дж. Долан, Д. Линдсей. – Санкт-Петербург, 1992. – 496 с.
2. Кириленко В. В. Економіка : [Навчальний посібник] / В. В. Кириленко. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 193с.
3. Кирилов Ю. С. Кон'юнктура світового ринку сільськогосподарської продукції : теорія, методологія, практика: [Монографія] / Ю. С. Кирилов. – Харків : Олді-Плюс, 2010. – 416 с.
4. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики / Ред. колл. Л. И. Абалкин (отв. ред.) и др. – Москва : Экономика, 1989. – 526 с.
5. Кучеренко В. Р. Аналіз ринкової кон'юнктури : [Навчальний посібник] / В. Р. Кучеренко, А. В. Андрейченко, С. А. Горбаченко, Р. В. Грінченко, В. А. Карпов. – Одеса : ОНЕУ, 2014. – 345 с.
6. Кучеренко В. Р. Моніторинг світових ринків харчової сировини і продукції АПК : [Навчальний посібник] / В. Р. Кучеренко, А. В. Андрейченко, Р. В. Грінченко. – Одеса, 2013. – 111 с.
7. Лысюк В. М. Воспроизводственная функция товарных рынков : [Монография] / В. М. Лысюк. – Одесса, 2011. – 225 с., с.28.
8. Макаренко П. М. Теоретичні аспекти сутності ринку та його видів. [Електронний ресурс]. / П. М. Макаренко. – Режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/003.pdf>. (дата 15.11.15). – Назва з екрану.
9. Маркетинг : Толковый терминологический словарь-справочник / Под ред. проф. А. К. Ждинчарадзе. – Москва : «Инфоконт» СП «Медсервис Интернешнл», 1991. – 224 с.
10. Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/928-19> (дата 01.12.15). – Назва з екрану.

11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата 01.12.15). – Назва з екрану.
12. Офіційний сайт Інституту аграрної економіки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iae.org.ua/>. (дата 01.12.15). – Назва з екрану.
13. Врожай-2016 : експерти озвучили перші прогнози. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agravery.com/uk/posts/show/vrozaj-2016-eksperti-ozvucili-persi-prognozi> (дата 01.12.15). – Назва з екрану.

Стаття надійшла 04.12.2015 р.

А. В. Андрейченко,

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики и управления
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
Французский бульвар 24/26, м. Одесса, 65058, Украина
e-mail: avanzando@ukr.net

Д. В. Завертаний,

аспирант кафедры экономики и управления
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
Французский бульвар 24/26, м. Одесса, 65058, Украина
e-mail: denis.zavertany@gmail.com

СПЕЦИФИКА ИССЛЕДОВАНИЯ КОНЬЮНКТУРЫ И ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЫНКА АПК УКРАИНЫ

Анотация

В статье исследовано современное состояние, особенности и тенденции развития конъюнктуры АПК Украины. Проведен сравнительный анализ уровня рентабельности отраслей АПК в 2014 и 2015 гг. Проанализированы перспективы развития рынка и конъюнктуры АПК Украины.

Ключевые слова: аграрный рынок, конъюнктура, рентабельность АПК.

A. V. Andreichenko,

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Economics and Management Department
of Odesa I. I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: avanzando@ukr.net

D. V. Zavertany,

Postgraduate of Economics and Management Department
of Odesa I. I. Mechnikov National University
24/26, Frantsuzkiy av., Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: denis.zavertany@gmail.com

SPECIFIC OF CONJUNCTURE RESEARCH AND FEATURES OF UKRAINIAN AIC MARKET DEVELOPMENT

Summary

Inherent characteristics of a market economy multifaceted changing conditions in which there is reproduction process necessitates continuous research of these changes in the current period and their evaluation in the future. To analyze the conjuncture of AIC of Ukraine, it is appropriate to define the necessary conceptual apparatus and describe its specific features.

Market and conjuncture are basic economical categories. However, among the economists there is no common understanding of the nature of these categories.

In today's realities the market should be the subject of constant surveillance. But in market researches themselves have no value if they are not related to management decisions. Therefore, the result of such research is an information that answers to the question that is in the scope of interests of the market players.

With deteriorating conditions in a particular field of AIC, trends amplify in agricultural activities of the farmers or their outflow from the field. This is due to a low profitability in an agriculture of some countries. Under "market conjuncture", we should understand the vector and the degree of change of the economic process elements, which based on a comparison of changes of the individual elements together in a dynamic.

Conjuncture is a combination of economic conditions, the state of things, circumstances that can influence the course and results of the processes in the field of individual commodity or regional markets. In fact, it can be defined as the state of the economy, characterized by levels of business activity, dynamics of production and consumption, the movement of prices, interest rates, exchange rate, credit and banking, increased incomes, wages, dividends, etc.

Research of the conjuncture of the Ukrainian AIC covers a wide range of industrial, commercial, technical and economic issues, which allow to identify the main directions of economic development of each subject of market relations and the situation at any time due to the interaction of various conjuncture's factors.

Keywords: agricultural market, conjuncture, the profitability of AIC.

References

1. Dolan, E. Dzh. (1992). Rynok : Mikroekonomicheskaya model [Market : microeconomic model]. Sankt-Peterburg. [in Russian].
2. Kirilenko, V. V. (2002). Ekonomika : Navchal'nyi posibnyk [Economics : manual]. Ternopil' : Ekonomichna dumka. [in Ukrainian].
3. Kyrilov, Yu. S. (2010). Kon'iunktura svitovoho rynku sil's'kohospodars'koi produktsii : teoriia, metodolohiia, praktyka [Conjuncture of world market of agricultural production : theory, methodology, practice]. Kharkiv : Oldi-Plus. [in Ukrainian].
4. Kondratev, N. D. (1989). Problemy ekonomicheskoy dinamiki [Problems of economical dynamics]. Moskva : Ekonomika. [in Russian].
5. Kucherenko, V. R., Andreichenko, A. V., Gorbachenko, S. A., Grinchenko,

- R. V. & Karpov V. A. (2014). Analiz rynkovoï kon'iunktury : Navchal'nyi posibnyk [Analysis of market conjuncture : manual]. Odesa : ONEU. [in Ukrainian].
6. Kucherenko, V. R., Andreichenko, A. V. & Grinchenko, R. V. (2013). Monitorynkh svitovykh rynkiv kharchovoi syrovyny i produktsii APK : Navchal'nyi posibnyk [Monitoring of world markets of edible raw material and agricultural products : manual]. Odesa. [in Ukrainian].
7. Lysiuk, V. M. (2011). Vosproizvodstvennaïa funktsiïa tovarnykh rynkov [Reproductive function of product markets]. Odesa. [in Russian].
8. Makarenko, P. M. Teoretychni aspekty sutnosti rynku ta yoho vydiv [Theoretical aspects of market essence and its types]. Retrieved from <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/003.pdf>. [in Ukrainian].
9. ZHdincharadze, A. K. (1991). Marketing : Tolkovyy terminol. slovar-spravochnik [Marketing : Explanatory dictionary]. Moskva : «Infokont» SP «Medservis Interneshnl». [in Russian].
10. Zakon Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2016 rik» [Law of Ukraine : About state budget of Ukraine 2016]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/928-19>. [in Ukrainian].
11. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official web-site of State Statistical Office of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>. [in Ukrainian].
12. Ofitsiinyi sait Instytutu aharnoi ekonomiky [Official web-site of Institute of agricultural economics]. Retrieved from <http://www.iae.org.ua/>. [in Ukrainian].
13. Vrozhai-2016 : eksperty ozvuchyly pershi prohnozy [Harvest 2016 : experts announced first forecast]. Retrieved from <http://agravery.com/uk/posts/show/vrozaj-2016-eksperti-ozvucili-persi-prognozi>. [in Ukrainian].